

De anatomie van de Belgische crisis en de rol van de industrie

door L. SLEUWAEGEN*

I. INLEIDING

De groeiprestaties van de Belgische economie zijn in belangrijke mate afgezwakt over de voorbije twintig jaar. Bovendien herstelt de economie na een conjuncturele neergang slechts zeer geleidelijk. Deze verschijnselen hangen in belangrijke mate samen met enkele belangrijke structurele factoren, waarvan de afbouw van de industrie, de slechte technologische prestaties, de schaalverkleining in de Belgische bedrijfstakken en de uitholling van het industrieel weefsel belangrijke elementen zijn.

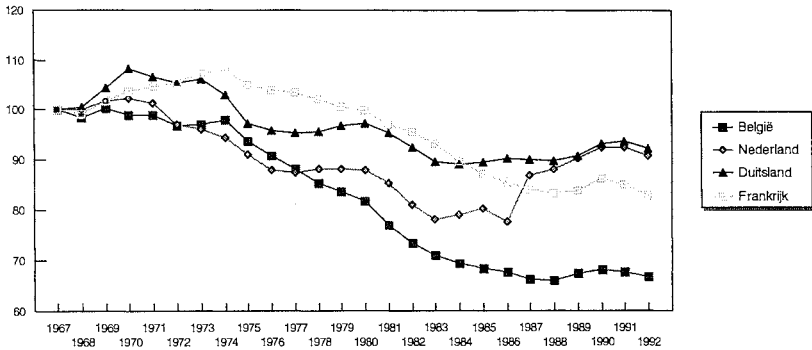
Zoals Figuur 1 aantoonst, wordt België gekenmerkt door een sterke desindustrialisatie, tenminste wanneer hierdoor het dalen van de werkgelegenheid binnen de industrie begrepen wordt. Dit fenomeen heeft zich vooral sterk doorgezet in de crisisperiodes van de zeventiger jaren. In tegenstelling tot andere, ons omringende, landen is het echter treffend vast te stellen dat bij iedere conjuncturele inzinking de industriële werkgelegenheid in België niet of slechts gering herstelt. De structurele neerwaarts gerichte componenten zijn inderdaad zo belangrijk geworden dat, bij onveranderd beleid, de industriële werkgelegenheid tendeert naar een aandeel van 27% in de to-

---

* Faculteit Economische en Toegepaste Economische Wetenschappen, K.U.Leuven, Leuven.

Samenvatting van de uiteenzetting: "De Belgische industrie", vakseminarie Industrieel Beleid, 8 december 1994. De auteur dankt het economisch departement van Fabrimetal voor de samenwerking in het tot stand brengen van deze bijdrage. Hij dankt H.Daems, P.De Grauwe en de leden van het IPO-Management Forum voor nuttige suggesties.

FIGUUR 1

Evolutie van de werkgelegenheid in de industrie, 1967-1992 (1967=100)

tale werkgelegenheid, wat voorlopig 2% hoger dan in Nederland maar 11% minder dan in Duitsland en 10% minder dan in Frankrijk is.

Sommige waarnemers hechten aan dit verschijnsel minder belang en zien het als gevolg van een verregaande economische ontwikkeling. Volgens deze benadering zou de gestegen produktiviteit van de industrie middelen vrijmaken die produktief elders kunnen ingezet worden voor verdere behoeftebevrediging en welvaartscreatie. Alhoewel een dergelijke visie volledig verantwoord is binnen een goed functionerende markteconomie, kan men moeilijk stellen dat in een structureel ontwrichte economie zoals de Belgische economie, met een sterk gegroeide budgetsector en hoge werkloosheid, dergelijke verschuivingen vanuit de industrie naar produktieve sectoren heeft plaatsgevonden. Deze bijdrage stelt dat de industrie in België door enkele institutionele mechanismen ongunstig beïnvloed wordt waardoor de belangrijke kansen die gekoppeld zijn aan een sterk ontwikkeld industrieel weefsel, onbenut blijven. Alvorens deze mechanismen bloot te leggen, verduidelijkt de volgende afdeling van de bijdrage welke belangrijke rol die de industrie speelt binnen de Belgische economie.

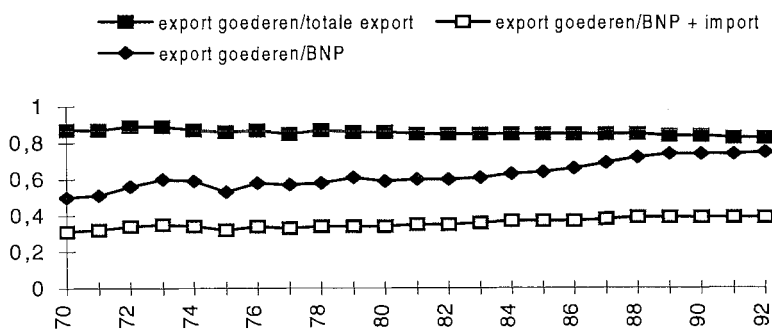
II. DE INDUSTRIE ALS MOTOR VAN ECONOMISCHE GROEI IN EEN KLEINE OPEN ECONOMIE ALS BELGIE

A. De industrie staat in voor het leeuwedeel van de export

De Belgische economie is als kleine open economie sterk afhankelijk van de buitenlandse vraag. De industrie met de produktie van goederen, neemt ongeveer 80% van de totale export voor haar rekening. Dit hoog percentage is in de laatste twee decennia weinig veranderd, niettegenstaande de geschetste desindustrialisatie. Bovendien zijn heel wat geëxporteerde diensten, zoals transport en financiële dienstverlening, nauw gebonden aan de industrie.

De industrie oefent aldus een zeer sterk stuwende werking uit op de economie aangezien volgens het Planbureau, de economische groei in het recente verleden voor bijna 100% toe te schrijven is aan de groei van de export. Figuur 2 illustreert de stuwende kracht van de export op het BNP via het stijgende aandeel van die export in het totaal van het BNP, maar vooral via de stijgende verhouding van export als aandeel van het BNP en de import samen.

FIGUUR 2
Export/BNP

Bron: Planbureau

Tevens heeft de industrie een belangrijke indirecte impact op de economie, aangezien de industrie ook het grootste multiplicatoreffect van alle economische sectoren vertoont. Het multiplicatoreffect geeft aan hoeveel BEF produktie er nodig is in heel de economie of alle sectoren samen, om 1 BEF industriële produktie te realiseren.

Volgens het Planbureau behoren de bedrijfstakken met een multiplier-effect boven de mediaan, voor 80% tot de industrie. De diensten hebben dus een minder grote weerslag op de hele economie. Deze multiplier wint bovendien aan belang aangezien er door de industrie een sterke externalisatie van diensten plaats gevonden heeft waardoor een deel van de industriële werkgelegenheid verschoven is naar de dienstensector. Hierbij kan worden gedacht aan diensten zoals catering, schoonmaak, onderhoud, logistiek, bedrijfskundig advies, bewaking, vervoer, marketing, personeelsselectie, boekhouding, loonadministratie e.d. die meer en meer aan gespecialiseerde bedrijven worden uitbesteed. Het inzetten van uitzendkrachten moet ook in deze samenhang worden gezien. In België steeg het aantal werknemers in de branches die hebben kunnen profiteren van de outsourcing in de industrie, van 1980 tot 1992 met 84.803, terwijl in de industrie in dezelfde periode 165.504 banen verloren gingen (zie Tabel 1).

TABEL 1

Ontwikkeling van de werkgelegenheid in de branche "Dienstverlening aan ondernemingen" in België (aantal banen)

	<i>1980</i>	<i>1992</i>
Kantines	631	1252
Goederenvervoer over de weg	26321	41630
Juridisch advies	7556	10507
Boekhouding, fiscaal advies	11814	20751
Technische diensten	16114	18383
Reclame	4190	9772
Andere diensten aan ondernemingen	18355	57372
Verhuring van roerende goederen	1481	3770
Schoonmaakdiensten	15440	23268
Totaal	101902	186705
Werkgelegenheid in de industrie	870000	705196

Bron: Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid

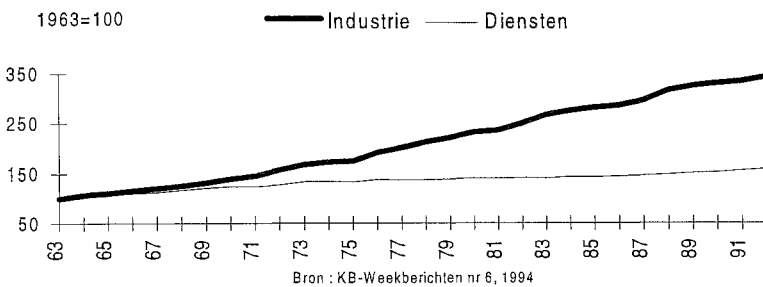
Dit externalisatiefenomeen geldt niet enkel voor België, maar geldt wereldwijd en kan aldus het verschil in desindustrialisatie-ritme tussen landen niet verklaren, zoals dit tot uiting komt in Figuur 1.

B. De industrie is leider in produktiviteitsontwikkeling

Welvaartscreatie via economische groei wordt veelal gemeten in termen van koopkracht. Stijgende koopkracht is voornamelijk het gevolg van produktiviteitsstijgingen. Het is interessant na te gaan hoe de produktiviteit zich in de industrie anders en sneller ontwikkeld heeft dan in de diensten.

De arbeidsproduktiviteit steeg beduidend sneller in de industrie dan in de dienstensector (zie Figuur 3); met steeds minder werknemers werd eenzelfde evolutie van de toegevoegde waarde in vaste prijzen bereikt als in de dienstensector. Cijfers over de evolutie van de kapitaalsproduktiviteit zijn minder makkelijk te berekenen. Door de gestegen kapitaalintensiteit in de industrie zou de evolutie van de diensten hier enigszins gunstiger kunnen uitpakken.

FIGUUR 3
Evolutie van de arbeidsproduktiviteit per sector

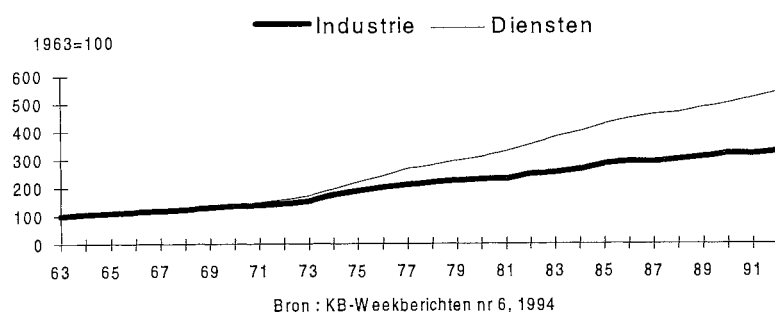

De bedoeling van de bovenstaande Figuur is niet te stellen dat de dienstensector een ballast is voor de economie. De groei van de dienstensector is in belangrijke mate het gevolg van een toegenomen vraag naar diensten, ook vanuit de industriële sector, wat geleid heeft tot nieuwe groeimogelijkheden en een aanzienlijke verbetering van de levensstandaard. In zoverre echter dat de industrie als stuwende kracht een belangrijke rol kan blijven spelen, zal dit ook de ontwikkeling van de diensten en de welvaart kunnen bevorderen. Mooie voorbeelden daarvan zijn landen zoals Duitsland, Zwitserland en Japan, waar de industrie een groter deel van het BBP vertegenwoordigt dan in België en het BBP per inwoner groter is dan bij ons.

Het is eveneens interessant na te gaan hoe deze verschillen in produktiviteitsontwikkeling geleid hebben tot een verschillende prijsevolutie tussen de sectoren.

Doordat ze het zowel op de thuismarkt als op de exportmarkten moest opnemen tegen internationale concurrenten, heeft de industrie de ontwikkeling van haar prijzen door produktiviteitsverbeteringen in bedwang moeten houden (zie Figuur 5).

FIGUUR 4
Prijsevolutie per sector

In de diensten daarentegen steeg de produktiviteit minder snel en werden de kostenstijgingen in de prijzen aan de verbruiker doorberekend.

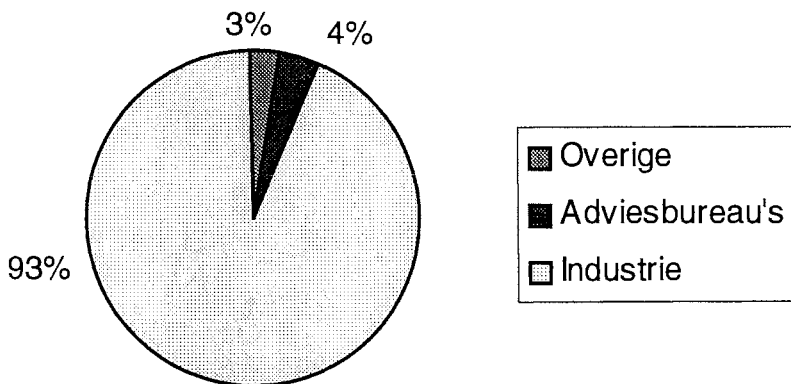
Het verschijnsel dat de prijzen in de industrie minder snel stijgen dan in de dienstensectoren, en de produktiviteit in de industrie sneller stijgt in vergelijking met de diensten, verklaart bovendien waarom het aandeel van de industrie in reële termen niet gewijzigd is doorheen de tijd. In werkelijke prijzen liep het aandeel terug van 29% in 1970 tot minder dan 20% in 1994, als gevolg van de sterke prijsstijgingen van de diensten.

C. De industrie is uiterst belangrijk voor de technologische ontwikkeling

Teneinde economische groei op langere termijn te realiseren, is er nood aan technologische vernieuwing. De industrie is veruit de belangrijkste financier en gebruiker van wetenschappelijk onderzoek en ontwikkeling. De industrie nam in 1988 meer dan 90% van de totale

uitgaven voor O&O voor haar rekening (zie Figuur 5). De industrie is tevens de belangrijkste banenschepper voor ingenieurs en produktontwikkelaars die via hun inzet tot zelscheppende activiteiten aanzetten.

FIGUUR 5
Uitgaven O&O in 1988

Bron: DPWB- Het onderzoek in de ondernemingen

Deze technologische vernieuwingen hebben via allerhande oversijpelingeffecten een impact op de hele economie. Ze zijn uitermate belangrijk als bron van toekomstige produktiviteitswinsten, zowel in de industrie als in de diensten., en creëren aldus tal van nieuwe exportmogelijkheden.

III. SOMMIGE INSTITUTIONELE MECHANISMEN BEMOEILIJKEN DE WELVAARTSCREATIE DOOR DE INDUSTRIE

A. *Rigide arbeidsmarktregelingen, hoge loonkosten en loonwig*

1. Gevoeligheid van de export voor de kosten- evolutie

Volgens de OESO is België een land met een traditionele exportstructuur waarin vooral schaal- en arbeidsintensieve productie de boven-

hand blijven behouden, dit laatste niettegenstaande de sterke automatisering die zich voltrokken heeft in recente jaren. Een kritisch belangrijke factor van concurrentievermogen bij een dergelijke exportstructuur zijn de loonkosten.

Het grootste deel van onze exporterende economie moet het opnemen tegen landen met lagere loonkosten (ook binnen Europa) en dreigt steeds meer het slachtoffer van de migratie van bedrijven naar het buitenland te worden.

2. Loonwig en vicieuze cirkel

De Belgische uurloonkosten zijn de hoogste in Europa met uitzondering van de Bondsrepubliek Duitsland. Deze hoge loonkosten zijn te verklaren door:

- *De mechanismen die de ontwikkeling van de loonkosten in België bepalen.*

De effecten daarvan zijn op drie vlakken voelbaar. In de eerste plaats ondergaan de loonkosten de invloed van de automatische loonindexering, een systeem dat nog enkel in België en Luxemburg wordt toegepast. Voorts worden ze bepaald door de ontwikkeling van de loonlasten die door de overheid of de sociale partners worden vastgelegd. En ten derde zijn er de reële loonsverhogingen die in CAO's worden overeengekomen of door de loonverglijding worden veroorzaakt.

Dit unieke loonvormingsmechanisme - waarin automatische, overeengekomen en opgelegde verhogingen worden geaccumuleerd - is ongetwijfeld verantwoordelijk voor de ontsporing van onze loonkosten in vergelijking met onze concurrenten (zie Figuur 6).

- *Het gewicht van de fiscale en de parafiscale lasten.*

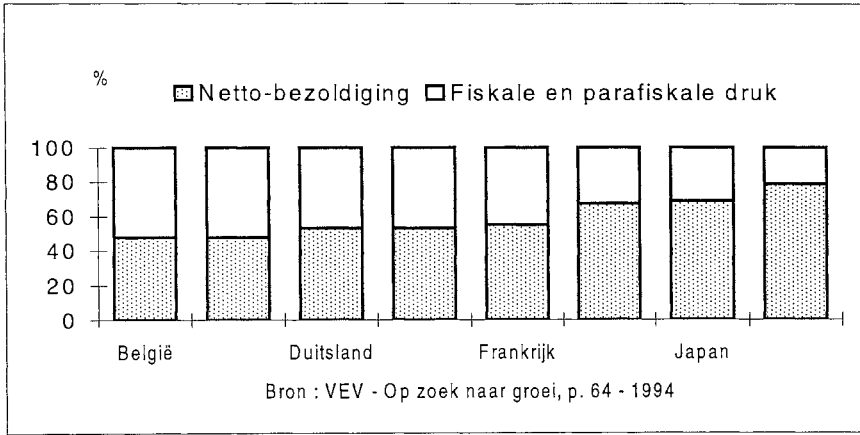
De loonwig in België is het grootst van alle industrielanden. Als rekening wordt gehouden met de fiscale en parafiscale lasten, wordt elke verhoging van het nettoloon omgezet in een driemaal hogere kostenstijging. De loonwig wordt breder naarmate het loon stijgt.

Doordat de gemiddelde lonen hoger zijn in de industrie dan in de diensten, betekent de loonwig een bijzonder zware handicap voor de industrie. Het bruto-loon per werknemer ligt in de industrie 26% hoger dan in de dienstensector, wat deels te verklaren is door het feit dat laatstgenoemde sector meer deeltijds werkenden telt, maar ook verband houdt met een verschil in produktiviteit.

FIGUUR 6

De loonwig: netto-loon in % van bruto-loonkost

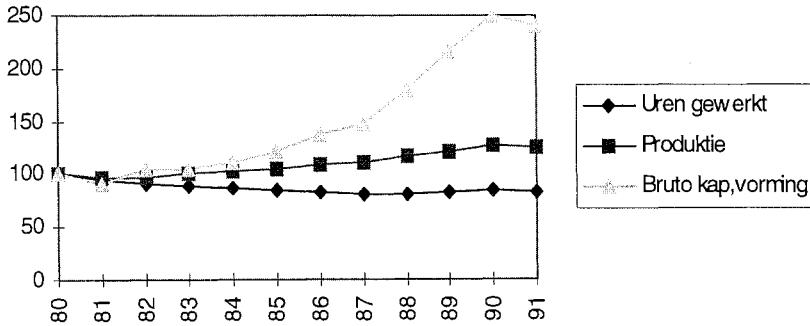

Door hogere lonen te betalen is de industrie per werknemer meer solidair inzake sociale bijdragen en belastingen. In de particuliere sector zorgt de industrie namelijk voor 36% van de ontvangsten van de sociale zekerheid, terwijl ze slechts 32% van de werkgelegenheid vertegenwoordigt. De diensten van hun kant leveren 53% van de ontvangsten met 57% van de werkgelegenheid.

- Gebrekkige arbeidsmarktwerking

Een belangrijke handicap voor de Belgische economie binnen dit gegeven zijn tevens de rigiditeiten in de arbeidsmarkt (starre minimumlonen, arbeidsbemiddeling door de overheid, ontslagvergoedingen, vergunningen,...) waardoor vrijgekomen arbeid niet snel een productieve aanwending kan vinden in productieve sectoren en aldus resulteert in werkloosheid, met als gevolg dat de sociale uitkeringen en de eraan gekoppelde sociale lasten voor het bedrijfsleven verder stijgen.

FIGUUR 7

(1980 = 100)

Bron: IRES

De hoge loonkosten en marktrigiditeiten tasten het concurrentievermogen van de industrie aan. Om het daardoor veroorzaakte verlies aan concurrentievermogen te compenseren zijn de ondernemingen genoodzaakt te rationaliseren, te herstructureren en de factor arbeid te verminderen, met name in de industrie. Als deze produktiviteitswinsten daarna worden aangegrepen om loonsverhogingen te eisen, dan stijgen de loonkosten opnieuw. Het is normaal en economisch verantwoord dat hogere produktiviteit vertaalt wordt in hoger loon. Door het hoger beschreven loonvormingsmechanisme en de rigide arbeidsmarktwerking, gaat de loonkost voor de ondernemingen echter veelal disproportioneel toenemen. Dit zet aan tot verdere substitutie van arbeid door kapitaal. Figuur 7 illustreert hoe deze substitutie vooral in de recente perioden is opgetreden en in belangrijke mate verantwoordelijk is voor de desindustrialisatie van de werkgelegenheid. Bovendien zal bij een terugval van de economie weer gerationaliseerd worden om de produktiviteit op te voeren.

We komen door de werking van al deze elementen in een vicieuze cirkel terecht waardoor steeds minder werkgelegenheid wordt gecreëerd. Wanneer rationalisering impliceren dat hele stukken van de industriële activiteit verdwijnen, dan wordt onze industriële basis steeds verder uitgehold en worden belangrijke activiteiten en de toelevering naar het buitenland verplaatst. Bij elke economische crisis kalft de industrie verder af. De hoge loonkosten in België en marktri-

giditeiten versterken tevens het proces van onevenwichtige groei binnen de Belgische economie.

B. De onevenwichtige groei

Indien een deel van de groei van de diensten ten koste gaat van de industrie, leidt dit tot een onevenwichtige ontwikkeling die tot een algemene vertraging van de economie leidt. De mechanismen die daarbij aan het werk zijn, werden door de Amerikaanse econoom W. Baumol reeds eerder beschreven (Baumol (1967)). Zijn macro-economisch model geeft een verklaring voor de stijging van het aandeel van de weinig produktieve diensten ten koste van de industrie, die produktiever is.

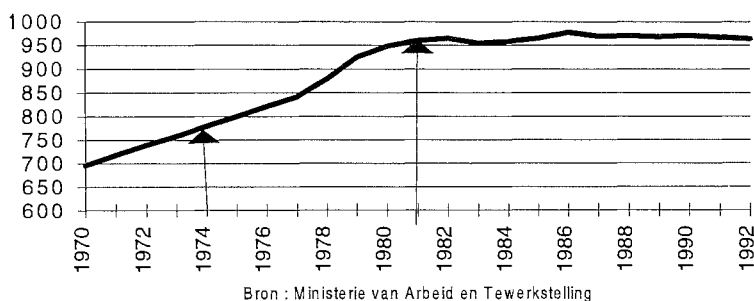
1. Sectoren met verschillende produktiviteit

Baumol onderscheidt twee soorten activiteiten. Tot de eerste soort behoren de activiteiten die gekenmerkt worden door sterke produktiviteitsstijgingen via technologische vooruitgang, kapitaalaccumulatie en schaalvoordelen (bijv. de industrie, maar ook bepaalde categorieën van de verhandelbare diensten). Daarnaast zijn er de activiteiten die gekenmerkt worden door een lage produktiviteit. Bij dit soort activiteiten is arbeid veelal geen homogene, substitueerbare produktiefactor, maar een essentieel onderdeel van de geleverde dienst. De kwaliteit van de geleverde dienst is direct afhankelijk van de kwaliteit van de gepresteerde arbeid. Voorbeelden zijn onderwijs en gezondheidszorg waar leraars en dokters bepalend zijn voor de kwaliteit van de dienst. Hoewel ook bij deze activiteiten technologische innovaties mogelijk zijn, blijkt hun impact op de produktie veel kleiner dan bij de industriële produktie. In de gezondheidszorg zijn er bijvoorbeeld talrijke innovaties, maar toch blijft de menselijke factor veruit de belangrijkste.

2. Uiteenlopende prijs- en vraagontwikkelingen

De twee sectoren reageren anders als ze met vergelijkbare loonkostenstijgingen worden geconfronteerd. Binnen de produktieve sectoren, zoals de industrie worden deze loonkostenstijgingen gecompenseerd door produktiviteitswinsten, waardoor de prijzen weinig stijgen. In de minder produktieve sectoren, wegen de geringe produktiviteitswinsten niet op tegen de loonkostenstijgingen, zodanig dat de

FIGUUR 8

Evolutie van de werkgelegenheid in de overheidssector (in duizenden)

prijzen sterk moeten stijgen. Hierbij moet worden aangestipt dat de bedoelde diensten de prijzen kunnen doen stijgen omdat een deel van de dienstensector door de aard van zijn produkten (heel wat diensten zijn minder gemakkelijk te verhandelen) minder aan de internationale concurrentie is blootgesteld of zelfs van deze concurrentie is afgeschermd. De stijgingen hangen tevens samen met de geringere prijs-elasticiteit van de vraag naar deze diensten. Tevens ontstaat er een stijgende behoefte aan diensten zoals zorgverstrekking, onderwijs, recreatie bij een groeiend inkomen. Omwille van deze evoluties zal een groter deel van de middelen aangewend worden binnen de dienstensectoren, waardoor de totale produktiviteit en economische groei noodzakelijkerwijze naar een kleiner toenameritme evolueren.

3. De onevenwichtige groei wordt nadelig beïnvloed door het optreden van de overheid

Het geschetste mechanisme van onevenwichtige groei is dus inherent aan onze economische ontwikkeling. Een aantal niet-verhandelbare diensten en sommige verhandelbare diensten hebben echter door het ingrijpen van de overheid een abnormale ontwikkeling doorgemaakt, waardoor de remmingen op de groeiprestaties van de economie overdreven groot dreigen te worden.

Net zoals in de andere landen van de EU nam de groei van het BBP in België vanaf 1974 sterk af. De opeenvolgende oliecrisisen van 1974-75 en 1980-81 hadden tot gevolg dat in de energie-intensieve sectoren (d.w.z. vooral de industrie) heel wat arbeidsplaatsen verloren gingen. In de loop van deze periode voerde de overheid een actief werk-

gelegenheidsbeleid dat erop gericht was zoveel mogelijk werklozen in de overheidsdiensten werk te verschaffen

Tussen 1974 en 1981 steeg het aantal werknemers in de overheidssector met 181.000 (vooral in de tewerkstellingsprogramma's en de openbare diensten). De overheid heeft deze werkgelegenheid na 1981 gehandhaafd. Dit beleid van de overheid, waardoor mensen aan de slag kunnen, is op het eerste gezicht gunstig maar is niet neutraal wat de economische groei betreft. De werkgelegenheid die de overheid verschaft is geconcentreerd in de sector niet-verhandelbare diensten waar de produktiviteit minder snel stijgt.

De overheid belet bovendien sommige herstructureringen door de verliezen van bepaalde overheidsbedrijven te dekken, en/of prijsverhogingen toe te staan. Tevens heeft de overheid voor tal van privaats verstreekte diensten de concurrentie door allerlei reglementeringen (vergunningen, contracten...) aan banden gelegd. De geleverde diensten worden aldus overdreven duur waardoor zij als input voor de bedrijven (en de bevolking) hun concurrentiekracht nadelig beïnvloeden. Tevens leidt het ontbreken van enige vorm van concurrentie in vele gevallen tot het verstrekken van de verkeerde diensten.

Voor een aantal dienstensectoren, zoals onderwijs en gezondheidszorg geldt bovendien dat de consument niet geneigd is zijn eventuele overconsumptie terug te schroeven omdat de overheid toch de factuur betaalt en de marktmechanismen volledig heeft uitgeschakeld.

Wanneer als gevolg van dit proces een groter deel van de produktieve middelen (mensen, kapitaal, infrastructuur) aan diensten met lagere produktiviteit wordt toegewezen, dan zal de economie minder snel groeien of zelfs gaan stagneren.

De evolutie van de budgetsector ten koste van de marktsector in de Belgische economie is in deze context bijzonder markant. Tot de budgetsector worden gerekend de gepensioneerden, de werklozen en het personeel in overheidsdienst. Tot de marktsector behoren de werknemers en de zelfstandigen. In 1970 vertegenwoordigde de marktsector nog 31% van de bevolking tegenover 19% voor de budgetsector. In 1991 was die verhouding omgekeerd: 28% voor de marktsector tegenover 30% voor de budgetsector.

IV. EEN NIEUWE BELEIDSAGENDA VOOR DE OVERHEID EN DE INDUSTRIE

De voorafgaande beschouwingen toonden aan welke belangrijke rol de Belgische industrie speelt als motor van welvaartscreatie. Eveneens is het duidelijk geworden dat industrie en diensten complementair zijn en samen extra groeimogelijkheden kunnen voortbrengen.

De verdergaande globalisering via de stuwende rol van technologische vernieuwing brengt echter nieuwe uitdagingen met zich mee waarbinnen de Belgische industrie naar nieuwe kansen moet zoeken.

Om dit waar te maken lijken ons enkele actiepunten van wezenlijk belang. Deze punten richten zich zowel naar de overheid, als naar de industrie, en zijn bedoeld om de ongunstige evoluties als gevolg van de geschetste mechanismen helpen om te buigen.

A. Het terugdringen van de loonwag en creëren van de juiste incentives

Zoals eerder aangetoond werd is de loonwag verantwoordelijk voor een vicieuze ontwikkelingscyclus waardoor de industrie minder competitief wordt en arbeid door kapitaal substitueert. Tevens verhindert de hoge loonkost de ontwikkeling van nieuwe activiteiten. Het terugdringen van de loonwag is dus een absolute prioriteit.

Een dergelijke ingreep veronderstelt een vermindering van de fiscale en parafiscale lasten en kan onmogelijk losgezien worden van een alternatieve financiering van de sociale zekerheid. Het is evenwel duidelijk dat alternatieve financieringsmechanismen efficiënt moeten zijn en niet mogen resulteren in heffingen op andere produktiefactoren die de competitiviteit ondergraven. Een vermindering van de lasten door minder en selectief betere uitgaven, efficiënt gericht op de kansarmen en behoeftigen is ongetwijfeld de betere oplossing.

Dit vergt evenwel een verregaande (financiële) responsabilisering van de instanties die verantwoordelijk zijn voor de uitgaven in de sociale zekerheid en een herdenking van sommige stelsels (o.a. pensioenen) binnen het verzekeringssysteem waardoor fondsen opgebouwd worden die produktief kunnen worden belegd, en die aldus de industrie kunnen steunen.

Even noodzakelijk is dat men de aandacht blijft richten naar de laaggeschoolden in de maatschappij. Beter echter dan op artificiële wijze te doen door politiek gecreëerde arbeidscircuits en tewerkstellingsprogramma's zou men de incentives moet uitbouwen, die via het

belonen van inzet en prestaties een optimale inschakeling van deze groep in de maatschappij bewerkstelligt. Dit geldt bovendien niet exclusief voor de groep van laaggeschoolden, maar is van toepassing op alle niveaus van de actieve bevolking. De toegenomen economische onzekerheid (omwille van vraagverschuivingen, opkomst van nieuwe landen, nieuwe concurrentie) vereist bovendien dat werknemers in toenemende mate mede zullen participeren in de risico's. van hun bedrijf (van der Zwan (1994)) Hun 'stake' in het bedrijf evolueert naar een risico-dragende participatie, waardoor zij mede verantwoordelijk worden voor de aanpassingen die moeten doorgevoerd worden. Om een dergelijke risico-houding ingang te doen vinden is een herziening van het belastings- en premiestelsel dringend noodzakelijk, en dient werknemersparticipatie in de eigendom en resultaten van ondernemingen fiscaal en sociaal aangemoedigd te worden..

B. Meer vrijheid in het economische leven met een efficiënte overheid

Het onderscheid tussen industrie en diensten vervaagt terwijl de complementariteit stijgt. Heel wat dienstverlening in België blijft echter uitgesloten van de concurrentie en verloopt vrij inefficiënt.

Nochtans is het op wereldvlak duidelijk dat diensten in de telecommunicatie, energie en transport de belangrijkste groei meebrengen en belangrijke impulsen sturen naar de industrie die de uitrusting hiervoor ontwikkelt en produceert.

De afsluiting van de markten, de gebrekkige werking van de overheidsbedrijven en de reguleringsmechanismen die thans gehanteerd worden met betrekking tot de diensten in België, zijn weinig marktconform en in belangrijke mate achterhaald. De inefficiëntie en het gebrek aan vernieuwing in deze sectoren brengen bovendien hogere kosten met zich mee voor de industrie en oefenen een zeer negatieve rol uit bij het aantrekken van buitenlandse investeringen. Het is daarom niet verwonderlijk dat Amerikaanse buitenlandse investeringen, die zich vooral in de dienstensectoren manifesteren, minder naar België komen, maar liever naar meer geliberaliseerde landen als Engeland of Nederland gaan. Evenmin kunnen lokale initiatieven binnen deze groeistructuur ontstaan.

Een liberalisering van de dienstverlening met een verregaande privatisering kan bovendien betekenen dat de overheid haar middelen kan concentreren op een betere werking met betrekking tot haar essentiële taken, waaronder infrastructuur-voorziening, justitie, effi-

ciënte administratie en duidelijke en stabiele regelgeving waaraan het de laatste jaren grondig schort.

C. Versterking van de kennisinfrastructuur en het ondernemerschap

Zoals hoger werd beschreven is de Belgische produktie- en exportstructuur gericht naar traditionele activiteiten. Ondernemers zijn er door belangrijke kapitaalsinvesteringen in geslaagd de produktiviteit dermate doen toe te nemen dat ze in aantal belangrijke sectoren competitief gebleven zijn en blijvend welvaart creëren. Ook zijn belangrijke produktvernieuwingen binnen deze ze sectoren gerealiseerd, al menen de meeste waarnemers dat dit onvoldoende gebeurt. de nadruk is sterk op procesinnovaties komen te liggen, aangespoord door de hoge loonkosten..

Procesinnovatie leidt op korte termijn eerder tot arbeidsuitstoot, terwijl produktinnovatie via de creatie van nieuwe produkten meestal leidt tot een nieuwe, en dus hogere inzet van arbeidskrachten en belangrijke nieuwe bronnen van toegevoegde waarde.(c.f. Brouwer et al (1992)).

Het ware daarom wenselijk indien het systeem meer prikkels tot produktinnovatie zou inhouden en in het algemeen de industriële structuur kan stimuleren tot wetenschapsgeoriënteerde produktie en/of produktie gespecialiseerd in de toelevering aan groeiende sectoren. Een dergelijke verschuiving vergt een belangrijkere en betere inzet van het onderzoeks- en ontwikkelingsbudget binnen de industrie.

TABEL 2
Bruto binnenlandse uitgaven aan O&O in % van het BBP

	<i>Aandeel overheid</i>			
	<i>1986</i>	<i>1990</i>	<i>1986</i>	<i>1990</i>
België	1.68	1.69	0.57	0.6
Duitsland	2.73	2.81	1.11	1.04
Frankrijk	2.23	2.42	1.39	1.42
Verenigd Koninkrijk	2.34	2.21	1.05	0.9
Nederland	2.22	2.06	1.14	0.88
Italië	1.13	1.3	0.72	0.74
Europese Gemeenschap	1.93	2		

Bron: DPWB, 1993

De industrie is verantwoordelijk voor meer dan 90 procent van de uitgaven aan onderzoek en ontwikkeling; dit neemt echter niet weg dat de Belgische economie in vergelijking met andere landen weinig spendeert aan wetenschappelijk onderzoek.

Vooraf de overheidsfinanciering van O&O blijft t.o.v. andere landen achter.

Om tot een sterkere technologische ontwikkeling binnen de industrie te komen lijken twee elementen cruciaal:

- een verhoging van de middelen voor wetenschappelijk onderzoek en een verbetering van de interacties tussen universiteiten, onderzoekscentra, en het bedrijfsleven, waardoor optimaal ingespeeld wordt op de nood aan een snelle diffusie van nieuwe vindingen naar het bedrijfsleven.
- een betere en hogere inzet van menselijk kapitaal binnen ondernemingen.

Inzake het eerste punt dient de overheid financieringsmechanismen te ontwikkelen die sterk resultaatgericht zijn en die via een betere voorlichting de toegang tot de kennisinstituten bevorderen. Hoger werd gewezen op het gebrek aan technologische vernieuwing, vooral op het vlak van produktontwikkeling, binnen de industrie. Deze handicap blijkt in belangrijke mate verband te houden met de slechte diffusie van nieuwe uitvindingen binnen de kennisinstituten naar de onderneming toe.

De meeste bedrijven, vooral KMO's vinden moeilijk de weg naar deze kennisinstituten en kunnen moeilijk de waarde van de uitvindingen decoderen en evalueren binnen hun activiteit. In vele gevallen is dit het gevolg van het gebrek aan gespecialiseerd personeel en/of ontbreken de middelen, waaronder de tijd, om het beter gekwalificeerde personeel hiervoor in te zetten.

Stimulerende overheidsmaatregelen kunnen het proces van technologieabsorptie faciliteren, maar kunnen niet de rol van de ondernemer overnemen. Ondernemingen hebben behoefte aan een proactieve cultuur waarbinnen toekomstgerichte investeringen in nieuwe produkten en diensten via een betere inzet van menselijk kapitaal, als waardevolle activiteiten aanzien worden. Het ontwikkelen van dynamische organisaties waar afgestapt wordt van hiërarchische functionele verhoudingen ten voordele van een meer participatief management op alle niveaus, waardoor lerende organisaties kunnen ontstaan, wordt een absolute noodzaak voor de toekomst.

Met betrekking tot een betere inzet van het menselijk kapitaal is het, naast het wegwerken van het verstorend effect van de beschermende sectoren (c.f. supra), wenselijk dat fiscale en parafiscale lasten op het menselijk kapitaal grondig gereduceerd worden. Dit zou meebrengen dat menselijk kapitaal minder gediscrimineerd wordt t.o.v. fysiek kapitaal waardoor investeringen in creativiteit even lonend worden als investeringen in procesverbetering.

Herindustrialisatie en technologische versterking van het industriële weefsel vergen dynamisch ondernemerschap. Inzake ondernemerschap en het aantrekken van nieuwe initiatieven zijn er echter tal van belemmeringen die dringend dienen weggewerkt te worden. Te hoge fiscale en parafiscale lasten, het ondoorzichtig en steeds veranderend overheidsbeleid en de overvloed aan reglementeringen en administratieve verplichtingen die flexibiliteit in de weg staan, zijn volgens het World Competitiveness Report belangrijke struikelblokken voor kandidaat-ondernemers. Tevens is het ontbreken en de fiscale benadeling van risicokapitaal een belangrijke oorzaak dat weinig financiële middelen in nieuwe activiteiten terechtkomen. Ook hier gaat de overheid door haar ruim beslag op de spaarcenten en het gebrekige institutionele kader inzake risicofinanciering niet vrijuit.

D. Marktgericht ondernemen

De technologische evolutie, de kortere levenscycli van, produkten, en de toenemende concurrentie op wereldvlak wijzen op een aantal ontwikkelingen die de industrie verplichten om meer aandacht te hebbben voor de markt.

Uit eerder onderzoek zou blijken dat de typische Belgische onderneming vooral reactief is en kijkt naar procesverbetering en onvoldoende proactief zou investeren in nieuwe produktontwikkeling en penetratie van nieuwe buitenlandse markten. Dit zou in belangrijke mate samenhangen met de geringe schaal waarop de Belgische KMO's werken.

Een effectieve aanpak dient zich daarom te richten naar de moeilijkheden die KMO's ondervinden inzake financiering, opvolging, exportfinanciering, technologieabsorptie (Sleuwaegen en De Backer (1993)). Belangrijk in dit opzicht zijn de samenwerkingen tussen grote en kleine bedrijven, en tussen kleine bedrijven onderling, binnen industriële netwerken op vlak van produkt- en marktontwikkeling.

Een dergelijke opstelling laat toe dat meer ondernemingen hun activiteiten kunnen uitbreiden naar nieuwe markten en offensief een groeistrategie kunnen koppelen aan een hoge werkgelegenheid.

V. BESLUIT

Deze bijdrage heeft getracht de belangrijke rol en betekenis van de industrie in de Belgische economie te verduidelijken. Hierbij werd gewezen op de steeds grotere vervlechting tussen de industrie en dienstenactiviteiten waardoor tal van nieuwe diensten in aansluiting op de industrie ontwikkelen. Sommige mechanismen in de Belgische economie bemoeilijken echter de welvaartsbevorderende rol van de industrie. Het verstikkend overheidsbeslag op de productieve middelen, de overdreven afwenteling van sociale lasten op de meest productieve activiteiten, de omgekeerde loonvormingsmechanismen, het ontmoedigen van risicokapitaal en het opportunistische industriebeleid behoren ongetwijfeld tot de markantste scheefftrekkingen die de industriële groei schaden. Een nieuwe en correcte benadering van deze problematiek vergt politieke moed die lange termijnresultaten boven de korte termijn (schijn)winsten kan doen uitstijgen. Concrete oplossingen gaan in de richting van het terugdringen van de loonwag, het introduceren van meer vrijheid in het economische leven, een uitbouw en betere valorisatie van de kennisinfrastructuur en menselijk kapitaal, en het bevorderen van marktgericht ondernemerschap. Deze oplossingsrichtingen vereisen een proactieve instelling van een efficiënte overheid, die door het uitbouwen van de juiste incentives en een soepele regelgeving de nodige voorwaarden tot succesvol ondernemerschap kan bevorderen.

REFERENTIES

- Abraham F., Sleuwaegen L., Tharakan M., Van Overtveldt J., 1995, De Belgische economie, op zoek naar een strategisch plan, (Roularta Books, Instituut van de Onderneming, Roeselare).
- Baumol, W.J., 1967, Macroeconomics of Unbalanced Growth: the Anatomy of Urban Crisis, *American Economic Review*, June, 57, 415-426.
- Brouwer E., Kleinknecht A., Reynen J., 1993, Employment Growth and Innovation at the Firm Level, *Journal of Evolutionary Economics*, 3, 153-159.
- Economisch Departement Fabrimetal, in samenwerking met L. Sleuwaegen, 1994, De industrie, motor van de economie, (Fabrimetal, Brussel).
- Meys Th. A.J. en A. van der Zwan, 1994, Ondernemend Nederland in perspectief, (Nederlandse Maatschappij voor Nijverheid en Handel, Haarlem)..
- Sleuwaegen L. en K. De Backer, 1993, KMO's in België: analyse en beleid, studie in opdracht van het VBO, (Brussel).
- Vlaams Economisch Verbond, 1994, Op zoek naar groei, (Pelckmans, Antwerpen).